

РЕГІОНАЛЬНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Визначаються основні напрями діяльності бібліотек. Доводиться їх актуальність для виконання завдань розвитку соціально-культурної інфраструктури сучасної України.

Ключові слова: бібліотека, напрями розвитку, інформаційна інфраструктура.

Определяются основные направления деятельности библиотек. Доказывается их актуальность для выполнения заданий развития социально-культурной инфраструктуры современной Украины.

Ключевые слова: библиотека, направления развития, информационная инфраструктура.

In the article are considered main directions of library. Determined their actuality for realization tasks of development of social cultural infrastructure of Ukraine.

Key words: library, direktions of development, information infrastructure.

Регіональна спрямованість діяльності бібліотек України є визначальним фактором їх інтеграції до соціально-культурного життя. В цьому твердженні напевно існують приховані протиріччя, тому що, по-перше, бібліотеки завжди були пов'язані з територією свого розташування, від якого залежала їх кількість, типологія розмаїття, вимоги місцевих громадян; по-друге, уся їх діяльність відповідала потребам населення з огляду на пріоритетні напрями господарчої діяльності, етнічну та мовну складову читачів, що відбивалося на складі фондів; по-третє, бібліотеки завжди були осередками краєзнавчих матеріалів і поширювали відомості про місцевість, її історію, видатних діячів, які були пов'язані з територією за походженням, творчістю чи діяльністю, а також центрами пропаганди культурної спадщини краю; по-четверте, бібліотеки не тільки задовольняли інформаційні потреби населення в різних галузях суспільного життя, але й усіма своїми заходами формували ці потреби, оновлювали мотивацію звернення до інформації та знань з урахуванням з необхідності інноваційних змін.

Місцевому, регіональному закріпленню діяльності бібліотек відповідала їх адміністративна структура системи бібліотек України. Звісно, що її існування має вже давню історію. Тобто територіальний напрям діяльності бібліотек найприродніший для їх організації і в цьому аспекті добре теоретично і методично обґрунтований у бібліотечній науці та практиці. Цей аспект є основним у сфері управління бібліотечною галуззю України. Особливо це стосується недавнього для бібліотек радянського періоду історії України. Крім того, слід пам'ятати про єдність комунікаційної цільової компоненти їх діяльності в цей період. Мається на увазі підпорядкованість ра-

дянської ідеології комуністичній, що, однак, опосередковувало всі напрями діяльності бібліотек: адміністративна залежність від органів влади, структура комплектування фондів, соціально- політична насиченість галузевого контенту документного потоку й ідеологічні обмеження в обслуговуванні, зокрема в системи культурно-масових заходів. Частково основні принципи територіального спрямування діяльності бібліотек перенесені в умови вільної України, що відповідає адміністративно-територіальній структурі держави.

Але певні корективи в діяльність бібліотек внесли демократизація українського суспільства, стратегії національного відродження країни, а також стратегії соціально-економічного розвитку регіонів, перерозподіл відповідальності «центру та регіонів» у сфері управління та фінансування бібліотек. У цих процесах бібліотеки продовжують виконувати свою культуроцентричну функцію, що не змінюється протягом тисячоліть.

Мета статті — визначити напрями діяльності бібліотек у регіонах відповідно до реалізації їх суспільних функцій.

Регіональним аспектам в останні десятиріччя відводиться провідне місце в дослідженнях соціокультурного розвитку України. У суспільній ієрархії адміністративно-територіальні одиниці відіграють велику роль з точки зору управління, економіки, виробництва та торгівлі, використання трудових ресурсів, а також гендерного, національного, етнокультурного стану та ін. Крім того, масштаб регіоналізації торкається як глобального міжнародного устрою, так і окремих країн.

Територіальна диференціація виявляється важливою, перш за все, з огляду на рішення соціально-економічного розвитку поза наявності інших характеристик або особливостей будь-якої окремої країни, серед яких можна назвати релігійні вподобання населення, етнічні групи, історико-культурні традиції, політичну структуру. На це вказують багато авторів [17, 1, 2, 5]. Відсутність необхідної інформації в означених аспектах перешкоджає успішній реалізації інновацій у складних умовах регіональної діяльності [1].

Матеріали публікацій свідчать про наявність певного методологічного і теоретичного підґрунтя регіональної бібліотечної практики та її наукового узагальнення. Основні положення бібліотечної діяльності в регіонах ґрунтуються на концепції регіонального бібліотекознавства, що розробляє відомий російський науковець Н. С. Карташов [6, 7]. Регіональні аспекти бібліотекознавства висвітлюються в працях інших авторів [21, 19, 10].

Створення інформаційної інфраструктури фахівці розглядають як одну із важливих умов інноваційного розвитку. Тому принципи організації та управління бібліотечною системою регіонів складають важливий аспект регіонального розвитку. А бібліотечні стратегії мають бути пов'язані з вирішенням завдань регіонального розвитку, відкривати шляхи для прийняття рішень і оцінки результатів соціокультурної політики в регіонах. Звісно, що масштаби регіоналізації мають свої особливості. В умовах інформаційного суспільства найважливішим фактором регіонального роз-

витку є інформація. Як інституціоналізована підсистема відносин, зокрема сфера інформаційних ресурсів, вона набуває значення визначального фактора функціонування, розвитку, привабливості для різного роду інвестування і не лише у сферу виробництва, але й культури [1, 2].

Слід підкреслити, що в останні роки особлива увага приділяється інформаційному сектору економіки [14]. При цьому посилюється увага бібліотечних фахівців щодо інноваційної політики в бібліотечно-інформаційній сфері регіонів [21, 19, 13]. Інноваційна політика в бібліотечному секторі враховує визначені наукою стратегії розвитку бібліотек як соціально-комунікаційних структур [5].

Структурно-функціональна, організаційно-технологічна перебудова регіональних бібліотечних систем стала не тільки предметом практичної діяльності, але й об'єктом наукових досліджень і узагальнень на теоретичному рівні [10, 12, 20]. Важливим напрямом інноваційного розвитку регіональних бібліотечних систем (РБС) є корпоратизація бібліотечних установ різного типу і підпорядкування в межах існуючих областей в Україні. Упровадження системно-мережевих інформаційно-комунікаційних технологій до бібліотечної практики зумовило об'єктивні процеси об'єднання зусиль бібліотек регіонів для виконання завдань технічного облаштування бібліотек, програмно-технологічної і організаційної єдності [10, 8].

У дослідженні Т. М. Костирко вивчені й проаналізовані умови створення і функціонування корпоративних об'єднань бібліотек ВНЗ, розроблені чіткі вимоги до здійснення спільної діяльності бібліотек, визначені напрями і зміст розподілу функцій бібліотек в об'єднаній системі, форми зв'язку з адміністрацією ВНЗ та місцевою владою [10].

Питання концентрації інформаційних ресурсів регіону, умови і завдання взаємодії бібліотек та інших комунікаційних структур досліджували В. В. Лучанська, Г. В. Шемаєва [19, 12, 20].

Предметом численних публікацій в Україні та країнах СНД є процеси, стан, особливості організації територіальних та галузевих ресурсів бібліотек, можливості задоволення потреб користувачів на регіональному рівні [12, 20, 9, 16, 18]. Слід також зауважити, що в Україні регіональні аспекти мають більш прикладну спрямованість. Узагальнення відбуваються на основі положень загального бібліотекознавства, але можна стверджувати, що в практиці діяльності бібліотек чітко виявляються всі тенденції їх діяльності, як головних установ, що утворюють необхідне інформаційно-комунікаційне середовище соціокультурного розвитку територій та місцевих громад. Можна стверджувати, що теоретичне обґрунтування регіональної діяльності бібліотек є досить важливим й охоплює увесь спектр проблем, що є важливими для свого практичного втілення. Маємо підкреслити, що в останні роки набуває значення необхідність визначення важливості позиціонування самих бібліотек у територіально-галузевих аспектах діяльності та реальний вплив на соціально-культурну ситуацію в регіонах.

У теорії питання чітко визначився територіально-галузевий контент, сутність наповнення якого безпосередньо пов'язується з організацією системи бібліотек, взаємодією з формуванням документно-інформаційних

ресурсів, організацією доступу до них, наданням інформаційного сервісу, підтримкою інформаційними засобами соціокультурного розвитку регіону. Зрозумілим є те, що й організаційні форми діяльності бібліотек на певних територіях і характер їх відносин, викликають певні відмінності у можливостях, системних завданнях, формах реалізації свого призначення.

Вивчення позиціонування самих бібліотек у соціокультурному просторі бібліотек надає можливість визначити спільні напрями їх діяльності й особливості, що характеризують ступінь усвідомлення проблеми.

Соціологічні дослідження в бібліотеках в останні роки визначають певний фокус регіонального спрямування діяльності бібліотек [15]. Так, ОУНБ опікується створенням бібліографічних Інтернет-ресурсів, зокрема електронних каталогів своїх фондів, картотек періодичних видань, краєзнавчих фондів та картотек, багатогалузевої бібліографічної БД, бібліографічних списків нових надходжень, календаря видатних та пам'ятних дат, списків веб-сайтів обласних бібліотек та бібліотек районів, тематичних бібліографічних БД, бібліографічних БД рідкісних книг, БД видавничої продукції бібліотеки, список веб-сайтів бібліотек України.

Краєзнавча робота бібліотек — один з найрозвиненіших напрямів, що характеризує високий рівень її організації і презентації в регіонах [9, 16, 11]. Прикладом можна вважати роботу Донецької ОУНБ ім. Н. К. Крупської [3]. На сервері бібліотеки представлена модель краєзнавчого ресурсу, яку можна розглядати як типову. В її складі міститься інформація про регіон, його інформаційний портрет, історія, бібліографічна БД, що поповнюється з 1994 р.

У напрямках регіональної діяльності бібліотек важливим залишається організація читання населення, особливо це пов'язано зі співпрацею ОУНБ із бібліотеками шкіл і навіть дитячими закладами. Виявляється необхідним пошук форм та заходів інформаційного супроводу виховної і освітньої діяльності з використанням мультимедійних технологій. Це, зокрема, передбачає співпрацю з представниками закладів культури та мистецтв, що також інтегрують до системи комунікаційних структур регіону і виконують транзитивну функцію і функцію соціальної пам'яті [12, 20].

Нові технологічні можливості потребують концентрації інформаційних ресурсів, полегшення населенню доступу до них, використання мультимедійного ефекту від поєднання різних носіїв інформації та їх розміщення в комунікаційних каналах. До останніх, зрозуміло, належать: радіо, телебачення, преса та Інтернет. Розробка проектів соціально-технічних комплексів у сфері регіональних комунікацій є дуже актуальним питанням.

Успішно розвивається напрям віртуального довідково-інформаційного обслуговування [4]. Цей напрям діяльності бібліотек в Україні відповідає умовам накопичення Інтернет-ресурсів бібліографічного, довідкового, аналітичного типів, які можна використовувати в он-лайн режимі, а також у процесі формування віртуальної аудиторії користувачів. До цієї роботи залучені з 2003 р. ОУНБ — Дніпропетровська, Закарпаття, Запоріжжя, Луганська, Криму, Хмельницька, Харкова, Вінницьі, Волині, Донецька, Кіровоград, Миколаєва, Сум, Тернополя, Херсона, Черкас [21, 13, 16, 18]. Час-

то в цій роботі задіяні обласні дитячі та юнацькі бібліотеки, а також центральні місцеві бібліотеки.

Бібліотеки регіонів також підключаються до міжнародної корпоративної довідкової служби «Library.ru» [4]. В Україні аналогічний проект з 2005 р. впроваджують публічні бібліотеки [16].

Розвиток взаємодії в бібліотечних регіональних системах, за свідченням науковців, пов'язаний із закономірним зростанням інфопотоків, формуванням техніко-технологічної основи системних бібліотечних зв'язків, що, до речі, здійснюється в повних організаційних формах кооперації та координації у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності [13, 4]. Зокрема, О. Ю. Мар'їна відзначає необхідність взаємодії бібліотек та управління цим процесом, перш за все, на регіональному рівні [13]. Вона розглядає інформаційно-комунікаційну взаємодію бібліотек як фактор розвитку регіональних бібліотечних систем на засадах мережевого середовища та його інтеграції до інформаційного простору України. Перед бібліотеками регіонів постають непрості завдання підтримки своєї реальної користі, соціального ефекту. Для того, щоб розпочати формування нового інформаційного середовища бібліотек, його інтеграцію до соціокультурного простору регіону, необхідно визначити місце бібліотек у процесах регіонального розвитку. Нині вже чітко простежуються три основні лінії поведінки бібліотек в інформаційному середовищі: посередника в трансформаційно-комунікаційних зв'язках між суб'єктами соціальної діяльності в регіоні; стимулятора інновацій на основі інформаційно-аналітичної діяльності; координатора учасників в інформаційному сегменті ринку; як підприємницького об'єднання — корпорації або консорціуму.

Створення сучасної інформаційної інфраструктури регіонів набуває стратегічного значення. Насамперед це пов'язано із перетворенням інформації в економічну категорію, як продукт, ресурс, культурна цінність, що капіталізуються. Крім того, інформація стає важливим чинником формування привабливого іміджу регіону з точки зору її прозорості, доступності, релевантності вирішення завдань особистого життя людини, для комфортного інвестиційного клімату, комерційної і виробничої діяльності, активного просування історико-культурних надбань регіонів в єдиний комунікаційний простір України.

Здійснене дослідження дозволяє дійти таких висновків: 1. Регіональні напрями діяльності бібліотек мають добре розроблені теоретичні засади в територіально-галузевому аспекті організації. Останнім часом спостерігається тенденція до системно-функціонального розгляду діяльності бібліотек у межах певних територій, зокрема щодо формування регіонального інформаційного ресурсу та корпоративних систем його використання. 2. Позиціонування бібліотек в єдиній інформаційно-комунікаційній системі регіонів поки ще не мав систематичного, усвідомленого рівня необхідності взаємодіяти з усіма комунікаційними структурами в єдиному інформаційному середовищі. В межах комунікаційного простору регіонів, зважаючи на його внутрішній (у середині СК-структур), і зовнішній (з громадою: населенням, організаціями, Інтернет-провайдерми) устрій, необхідно роз-

глядати впровадження нових організаційних форм, моделей кооперації та координації діяльності бібліотек із використанням Інтернет-технологій, теле-, відео інформації, CD та DVD технологій представлення інформації. Додамо, що все це стосується не лише інформації на потреби виробничої, навчальної, управлінської або комунальної діяльності, але й організації спілкування, проведення заходів дозвілля в бібліотеках. 3. У процесі стратегічного планування діяльності бібліотек першочергове значення слід надавати тим напрямам інформаційно-комунікаційної діяльності, що відповідають системному рівню розвитку інформаційного середовища в регіоні, скеровані на цей розвиток і позитивно впливають на рівень добробуту в певній місцевості.

Потребують подальшого вивчення питання визначення об'єктно-предметного змісту регіональних бібліотекознавчих досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арский Ю. М. О развитии информационной инфраструктуры инновационной сферы / Ю. М. Арский, В. А. Цветкова, С. П. Яшукова // НТИ. — сер. 1. — 2006. — № 1. — С. 12–18.
2. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого розвитку. Теорія і практика: вид. 2-ге. / Е. Дж. Блейклі. — Львів : Літопис, 2002. — 416 с.
3. Електронна сторінка Донецької ОУН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.library.donetsk.ua>
4. Жабко Е. Д. Справочное обслуживание в сетевой среде: от локального обслуживания к национальным корпоративным службам / Е. Д. Жабко // Библиотечные компьютерные сети: Россия и Запад. — М., 2003. — Вып. 2. — С. 147–158.
5. Ільганаєва В. О. Хроніка реформування бібліотечної діяльності : 80–90-ті роки ХХ — початку ХХІ століття / В. О. Ільганаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2005. — № 4. — С. 16–21.
6. Карташов Н. С. Региональное библиотечное прогнозирование: сущность, задачи, рекомендации / Н. С. Карташов // Библиотечное дело — XX век; науч.-практ. сборник / РосГос б-ка. — 2004. — № 1 (7). — С. 83–100.
7. Карташов Н. С. Формирование библиотечно-территориальных комплексов / Н. С. Карташов. — Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1978. — 238 с.
8. Колесникова Т. О. Інформатизація бібліотек ВНЗ залізничної галузі як головна умова доступу до світових знань / Т. О. Колесникова // Залізничний транспорт України. — 2009. — № 2. — С. 36–40.
9. Корнілова Д. Є. Використання сучасних технологій у створенні медичних краєзнавчих ресурсів / Д. Є. Корнілова, Є. О. Корнілова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2006. — № 3. — С. 22–25.
10. Костишко Т. М. Система бібліотечно-інформаційних ресурсів вищих навчальних закладів: концептуалізація регіональних механізмів функціонування : автореф. дис... канд. наук з соц. комунікацій : спец. 27.00.03 — «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Т. М. Костишко. — Х., 2008. — 20 с.
11. Кушнаренко Н. М. Бібліотечне краєзнавство: підручник / Н. М. Кушнаренко. — К. : Знання, 2007. — 502 с.
12. Лучанська В. В. Формування системи інформаційно-бібліотечного забезпечення екологічної сфери кримського регіону: автореф. дис. на здоб. наук.

- ступеня канд. пед. наук: спец. 07.00.08 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / В. В. Лучанська. — Х., 2004. — 20 с.
13. Мар'їна О. Ю. Регіональні бібліотечні системи України: сучасний стан та перспективи розвитку / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. — Х., 2009. — Вип. 24. — С. 156–164.
  14. Мельник А. Г. Информационная экономика: учеб. пособие / А. Г. Мельник. — «Суми: ИТД» Университетская книга, 2003. — 288 с.
  15. Соціологічні дослідження в бібліотеках. Інформаційно-аналітичний бюлетень. — К., 2008. — Вип. 34. — 43 с.
  16. Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України: програма // Шк. 6-ка. — 2005. — № 2. — С. 83–88.
  17. Урсул А. Д. Глобализация устойчивое развитие, ноосферогенез: информационные аспекты / А. Д. Урсул, Т. А. Урсул // НТИ. — Сер. 1. — 2005. — № 4. — С. 1–15.
  18. Центр Європейської інформації в Івано-Франківську [на базі ОУНБ ім. І. Франка] // Галичина. — 2006. — 31 жовтн. — № 166.
  19. Шемаєва Г. Регіональні бібліотечні електронні ресурси: аналіз стану та перспективи розвитку / Г. Шемаєва, Н. Капустіна // Наук. праці. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — К.: НБУВ, 2007. — Вип. 19. — С. 58–70.
  20. Шемаєва Г. В. Трансформація галузевої інформаційно-бібліотечної системи в умовах інформатизації (на прикладі галузі ветеринарної медицини: автореф. канд. іст. наук зі спец-ті 07.00.08 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. — Х., 2000. — 17 с.
  21. Ядрова Г. В. Региональные информационные центры как форма ликвидации информационного неравенства / Г. В. Ядрова // Науч. и техн. б-ки. — 2005. — № 11. — С. 14–17.

Надійшла до редколегії 17.10.2011 р.